

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.78

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/22>

ЩОДО РОЗПОДІЛУ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ АВТОРОМ ТА РОБОТОДАВЦЕМ НА СЛУЖБОВІ ТВОРИ

ON DISTRIBUTION OF POWERS BETWEEN THE AUTHOR AND THE EMPLOYER FOR WORKS MADE FOR HIRE

**Алексєєнко І.Г., к.ю.н., д.політ.н., професор,
зав. кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

**Стасюк О.М., старший викладач кафедри цивільного, трудового
та господарського права, адвокат
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

У статті здійснено аналіз чинного законодавства України з питання правового регулювання відносин з визначення повноважень роботодавців та авторів на службові твори. Досліджено пропозиції суб'єктів законодавчої ініціативи щодо його реформування, викладені в законопроектах, внесених до Верховної Ради України у травні–червні 2021 року. Дослідження має на меті пошук шляхів усунення колізій у законодавчих актах та пропонує відмовитися від закріплення за роботодавцем і автором спільних майнових прав на службові твори та врегулювати їх відносини на засадах законодавчого розподілу їхніх майнових прав відповідно до відмінності інтересів сторін трудового договору та їхніх розумних очікувань з урахуванням винятків, що випливають із міжнародних зобов'язань України. У національному законодавстві пропонується звужити обсяг майнових прав роботодавця, які він набуває за законом, за роботодавцем пропонується закріпити переважне право на використання службового твору в обсязі, визначеному метою створення твору та характером діяльності роботодавця на час створення твору. Права на використання твору іншими способами роботодавець повинен набувати за договором з автором. Також важливо передбачити, що автор не вправі без достатніх підстав відмовити роботодавцеві в наданні дозволу на використання твору з іншою метою за умови сплати йому справедливої винагороди. Пропонується закріпити право автора вимагати від роботодавця дозвіл на використання твору в обсязі виключних майнових прав роботодавця, якщо останній без поважних причин не здійснює своїх прав на службовий твір. До ст. 16 чинного Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-ІХ слід внести права автора на винагороду за використання твору в розмірі, визначеному договором або законом, та право вимагати її збільшення в разі збільшення доходів від використання твору роботодавцем. Важливо також за автором закріпити право на отримання від роботодавця інформації про способи використання службового твору та розмір отриманих доходів від його використання. Відповідно, права видавати дозволи та вимагати заборони використання службових творів пропонується закріпити за кожною зі сторін для розпоряджання правами в тому обсязі, в якому вона користується правом на використання службового твору.

Ключові слова: авторські права, службовий твір, найманий працівник –автор, роботодавець.

The article analyses the Ukrainian laws in effect on the legal regulation of relations to determine the rights of employers and authors to works made for hire. The proposals of the subjects of the legislative initiative on its reform are set out in draft laws submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine in May–June 2021. The study aims to find ways to eliminate conflicts in legislative acts and suggests to abandon the assignment of general property rights to works made for hire to the employer and the author and to regulate their relationship on the basis of legislative distribution of their property rights in accordance with the difference in interests of the parties to the employment contract and their reasonable expectations taking into account the exceptions arising from the international obligations of Ukraine, the national legislation proposes to narrow the scope of the employer's property rights, which they acquire by law. It is suggested for the employer to secure the pre-emptive right to use the work made for hire in the amount determined by the purpose of creating the work and the nature of the employer's activity at the time of the creation of the work. The employer must acquire the rights to use the work in other ways under an agreement with the author. It is also important to assume that the author does not have the right, without sufficient grounds, to refuse the employer permission to use the work for other purposes, provided that they are paid equitable remuneration. It is proposed to enshrine the author's right to require permission from the employer to use the work in the amount of exclusive property rights of the employer, if the latter does not exercise their rights to work made for hire for no good reason. Article 16 of the current law No. 3792-ІХ should include the author's rights to remuneration for the use of the work in the amount specified in the contract or law, and the right to demand its increase in case of increase in income from the use of the work by the employer. It is also important for the author to enshrine the right to receive from the employer information on how to use the work made for hire and the amount of income from its use. Accordingly, the right to issue permits and require a ban on the use of the works made for hire is suggested to be assigned to each of the parties for the disposal of rights to the extent that it enjoys the right to use works made for hire.

Key words: copyright, work made for hire, wage-earner author, employer.

Вступ. В останні роки відбуваються значні реформи у сфері правового регулювання відносин інтелектуальної власності. На часі питання про прийняття третьої редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-ХІІ, прийнятого 23.12.1993 року (далі – Закон № 3792-ХІІ). У травні та червні 2021 року у Верховній Раді України було зареєстровано п'ять законопроектів, якими пропонується нова редакція цього закону. Одним із гострих питань є необхідність підвищення ефектив-

ності регулювання відносин авторів та роботодавців щодо службових творів. Судова практика застосування норм права, які регулюють відносини з реалізації ними окремих повноважень, що становлять зміст авторського права, є вкрай суперечливою. Стан законодавства не дає підстав сподіватися, що проблему можливо вирішити у Великій палаті Верховного Суду. Законодавство вимагає змін.

Мета дослідження. У зв'язку з очікуванням ґрунтовного перегляду законодавства про авторське право існує

необхідність проаналізувати розвиток законодавства про правовий режим службових творів та перспективи внесення змін, запропонованих суб'єктами законодавчої ініціативи з цього питання в поданих до Верховної Ради України законопроектах, та запропонувати наше бачення шляхів збалансування інтересів авторів та роботодавців.

Аналіз останніх досліджень. Наявність колізії між нормами частини 2 ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в редакції 11.07.2001 р. та частиною 2 ст. 429 ЦК України можна вважати «загальновідомою обставиною». З ґрунтовним аналізом цих положень можна ознайомитись у роботах В.І. Жукова [1], В.І. Коноваленка [2], В.В. Судакова [3] та багатьох інших авторів, які досліджували це питання. У літературі напрацьовано пропозиції щодо усунення цієї колізії законів. Проте ми вважаємо, що сам факт усунення протиріч у законодавстві принципово не поліпшить стан правового регулювання відносин авторів та роботодавців у сфері використання службових творів. В одній з останніх вивчених нами публікацій відомий дослідник відносин у сфері авторського права Володимир Коноваленко висловив низку зауважень стосовно негативних перспектив урегулювання майнових відносин авторів та роботодавців у разі реалізації нових законодавчих ініціатив, а також у зв'язку з прийняттям змін до законодавства, запроваджених Законом № 1667-IX від 15.07.2021 р. Проблеми в цій сфері досліджували В.К. Вахонєва, Г.М. Гіжевський, Р.О. Грабовська, С.І. Денисова, В.С. Дроб'язко, В.І. Жуков, В.І. Коноваленко, Л. Литвинова, В.В. Судаков, Н.В. Філик, І. Якубівський, Я.І. Яремчук. Проте зміни в законодавстві та законодавчі ініціативи щодо ґрунтовного перегляду інституту авторських та суміжних прав спонукають повернутися до вивчення творчих доробків учених-юристів, що працювали над цими питаннями, та запропонувати можливі шляхи вдосконалення законодавчого врегулювання відносин авторів та їхніх роботодавців.

Результати дослідження. Спробуємо простежити розвиток законодавства з цього питання.

У першій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року № 3792-XII (далі – Закон № 3792-XII) [4] було вміщено статтю 20 під назвою «Авторське право на твір, створений за договором з автором, який працює за наймом. Частина 1 цієї правової норми закріплювала належність авторського права автору. При цьому в частині 2 цієї статті закріплювалася належність роботодавцеві виключного права на використання твору, створеного його працівником. Таке формулювання частини 1 ст. 20 вимагало додаткових роз'яснень, оскільки зміст терміна «авторське право» у ст. 1 Закону № 3792-XII законодавець не визначив. Лише аналізуючи положення ч. 3 ст. 9 цього закону: «Особа, яка має авторське право або будь-яку виключну правомочність на твір...», можливо було дійти висновку про те, що законодавець у тексті закону термін «авторське право» в окремих випадках вживає у вузькому розумінні як сукупність особистих немайнових прав автора і, таким чином, розмежує виключні правомочності на твір та авторське право. З огляду на загальний зміст правової норми можливо було зробити висновок, що законодавець прагнув забезпечити моральні інтереси автора, закріпивши за ним особисті немайнові права на твір, та забезпечити право роботодавця на використання результатів творчої найманої праці. Таке розуміння цих положень склалося у сфері правозастосування.

На нашу думку, до закріплення за роботодавцем «виключного права на використання твору» ще в ті часи треба було би підійти більш помірковано. У першій редакції ст. 1 Закону № 3792-XII виключне право тлумачилося як «право, коли жодна особа, крім тієї, якій належить авторське право або суміжні права, не може використовувати твір, не маючи на те відповідного дозволу (ліцензії), за винятком випадків, установлених цим Законом». Різнома-

ніття сфер творчості та інтересів роботодавців у цих сферах, видових особливостей творів, які зумовлюють специфіку їх використання, різноманіття способів використання творів є просто неосяжним, і за таких умов виглядає абсолютно безпідставним обмеження автора в праві використовувати свій твір тими способами, в яких роботодавець не має жодного інтересу, наприклад, шляхом його перероблення, вдосконалення, перекладу тощо. Позбавлення автора всіх прав на використання твору відчутно обмежує його законні інтереси і свободу творчості, гарантовану Конституцією України. Таке становище є неприйнятним для авторів, які бажали продовжити роботу над твором.

Тому необхідно було шукати лінію розмежування для правового забезпечення інтересів авторів та роботодавців.

Наступні зміни відбулися з прийняттям Закону № 3792-XII у редакції Закону N 2627-III від 11.07.2001 р. [5] (далі – Закон 2627-III). У ст. 1 цього Закону було закріплено визначення «службовий твір». Стаття 16 нової редакції зберігла практично той же підхід до розподілу повноважень між автором та роботодавцем у більш коректних формулюваннях. Друга частина ст. 16 Закону зберігає за роботодавцем виключне майнове право на службовий твір. Право роботодавця в новій редакції отримало більш широкий зміст: конкретне поняття «виключне право на використання» замінено на «виключне майнове право», яке згідно зі ст.ст. 1 та 15 нової редакції Закону включає повноваження надавати дозволи і встановлювати заборони на використання твору іншими особами. При цьому зберігається можливість відступити від цього в будь-якому договорі, укладеному між автором і роботодавцем.

Із прийняттям Цивільного Кодексу України (далі – ЦК) [6] правове регулювання істотно змінилося. Частина перша статті 429 ЦК, по суті, просто усунула неточності, допущені в частині 1 ст. 16 Закону № 2627-III, та закріпила існуючий стан правового регулювання, визначивши, що у випадках, передбачених законом, роботодавцям можуть належати особисті немайнові права. Таке формулювання відповідало положенням ст. 19 Закону 2627-III, в якій закріплювалося право видавців енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників, збірників наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань за будь-якого використання таких видань зазначати в них своє ім'я або вимагати такого зазначення.

У сфері визначення майнових прав на службові твори на відміну від ст. 16 Закону 2627-III частиною 2 ст. 429 ЦК було передбачено, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або в якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором [6].

Звернемо увагу на 3 позиції в частині 2 та 3 ст. 429 ЦК України.

По-перше, законодавець не вжив слова «виключні». По-друге, він вказав на спільну належність майнових прав автору і роботодавцю. По-третє, він запропонував на рівні закону визначити порядок здійснення спільних майнових прав. Отже, в бік юридичного забезпечення інтересів авторів було зроблено важливий крок, який виявився вкрай невдалим. Зараз важко визначити справжні наміри законодавця. Коли б автор обмежився у ч. 2 ст. 429 ЦК лише визнанням за авторами та роботодавцями майнових прав без зазначення про їх спільну належність, можливо було б коректне витлумачити цю норму, яка б цілком узгоджувалася зі ст. 16 Закону 2627-III. Системний аналіз термінології, використаної в новій редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2627-III, дозволяв дійти висновку, що «виключні майнові права» – поняття більш вузьке, ніж «майнові права автора». Так, автору, окрім виключних майнових прав, належить майнове право на винагороду. Тому з урахуванням змісту частини 3 ст. 429 ЦК цілком можливо було б уникнути

колізії і говорити про розподіл майнових прав між автором та роботодавцем, визнаючи за автором право на винагороду, а за роботодавцем – право на використання твору. Закріплення такого становища було б принаймні узгодженим з існуючим законом, але законодавець наголосив на тому, що майнові права спільно належать автору та роботодавцю. Таким чином, положення ст. 429 ЦК України Верховним Судом України отримали відповідне тлумачення в абз. 2 п. 24 Постанови № 5 Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 р., де зазначалося: «Якщо в трудовому або цивільно-правовому договорі між працівником і роботодавцем (юридичною або фізичною особою, де або в якій він працює) не передбачений інший порядок здійснення майнових прав на створений вказаний об'єкт, то вони мають спільні права як на отримання свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір...» [7]. Таким чином, положення ч. 2 ст. 429 ЦК були витлумачені в тому контексті, що кожне з майнових прав, передбачених законом, належить і автору, і роботодавцю, і вони мають узгоджувати порядок здійснення кожного майнового права. Наведене тлумачення не відповідає характеру відносин між автором та роботодавцем, які своїми діями в укладеному трудовому договорі вже встановили інші юридичні відносини. Сторони вже визначили свої взаємні права та обов'язки, що необхідно було врахувати, роз'яснюючи ч. 2 ст. 429 ЦК. Фактично таке тлумачення закріпило право працівника впливати на комерційну діяльність роботодавця, свого роду «право вето» на використання службового твору. Зрозуміло, що такий стан правового регулювання безпідставно погіршував правове становище роботодавця. Але і працівникові без згоди роботодавця не залишалося місця для економічних ініціатив. Порівнюючи строки чинності майнових авторських прав та строки перебування авторів у трудових відносинах, не можливо не помітити різочу відмінність цих часових відрізків. Встановлюючи правило ч. 2 ст. 429 ЦК, законодавець поєднав «церковним шлюбом» осіб, в яких у певний момент життя збіглися інтереси на економічній основі, й зобов'язує їх до кінця життя узгоджувати свої дії по відношенню до службового твору. Мабуть, треба було б дати можливість «незалежного використання службового твору» в різних напрямках, не конкуруючи між собою. Законодавець у частині 3 ст. 429 ЦК взявся на рівні спеціального закону врегулювати відносини між роботодавцем та його працівником, передбачивши, що «особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом» [6]. Отже, був зроблений крок, щоб спрямувати подальший розвиток спеціального закону в напрямку закріплення за автором можливостей здійснювати майнові права, дотримуючись порядку, який має бути встановлений у спеціальному законі з урахуванням інтересів роботодавця і працівника. Але положення ч. 3 ст. 429 ЦК так і залишилися нереалізованими. Такий підхід давав змогу на рівні спеціального правового регулювання шукати шляхи врегулювання відносин автора та роботодавця, наприклад, застосувати механізм закріплення за роботодавцем переважного права на використання твору або виключного права на використання твору певними способами, зумовленими змістом трудового договору та характером діяльності роботодавця.

Проте до цього часу прикрі протириччя в законодавстві зберігаються. Вчергове суб'єкти законодавчої ініціативи активізували наміри реформувати авторсько-правові відносини у травні-червні 2021 року. Законопроектом № 5552 запропоновано нову редакцію Закону України «Про авторське право і суміжні права», яким, серед іншого, запропоновано певні зміни у врегулюванні відносин автора і роботодавця на службові твори (до аналізу цих поло-

жень ми повернемося нижче). Унаслідок прийняття закону № 1667-IX від 15.07.2021 р. «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (далі – Закон № 1667-IX) внесено зміни до законодавства, яке визначало правовий режим службових творів. Частини 2 і 3 статті 16 Закону 2627-III викладено в новій редакції. Із ч. 2 ст. 16 вилучено положення про належність роботодавцю виключних майнових прав на службовий твір, і на її місці ми бачимо намір у майбутньому врегулювати питання про розподіл майнових прав між автором та роботодавцем. Спеціальна норма, призначена для врегулювання відносин цих осіб, «самоусувається» від вирішення цього питання і відсилає нас до неіснуючого закону [8]. Також Законом № 1667-IX запропоновано зміни до ЦК України. Норми ч. 2 ст. 429 ЦК продубльовано в ч. 3 ст. 440 цього кодексу з доповненнями двома абзацами. Другий абзац ч. 3 ст. 440 ЦК відтворює положення ч. 4 ст. 181 ЦК, Угоди про асоціацію України та Європейського співтовариства, закріплюючи майнові права на комп'ютерні програми за роботодавцем і поширюючи це положення на бази даних, створені працівником.

Повертаючись до законопроекту № 5552, звернемося до положень ст. 1 цього законопроекту, яка інакше визначає поняття «виключне майнове право». Зі змісту цього поняття можна зрозуміти, що в числі виключних повноважень залишилися лише два: право дозволяти та право забороняти використання, а повноваження на використання об'єктів авторських та суміжних прав лише суб'єктом цього права виключено. У частині 1 ст. 13 законопроекту № 5552 це повноваження названо просто майновим правом [9]. Це право на використання твору дійсно може бути як виключним, так і невиключним, але, на нашу думку, зміст виключних повноважень не можна звужувати в легальному визначенні цього поняття. Закріплення в законодавстві випадків вільного використання творів не є прийнятним аргументом на користь зміни поняття виключного майнового права. У такому разі виникатиме непотрібне питання про виключність прав автора на використання твору. Врегулювання авторсько-правових відносин сторін трудового договору передбачається у ст. 14 цього законопроекту. Положення цієї статті жодним чином не впливають на усунення колізії норм ст. 16 Закону 2627-III та 429 ЦК. Не варто до уваги положення ч. 2 ст. 429 ЦК про належність майнових прав як роботодавцю, так і його працівнику-автору. Таким чином, усі проблемні позиції в законопроекті № 5552 збережено та створено нові. У ч. 2 ст. 14 законопроекту № 5552 акцентується увага на визначенні моменту виникнення прав у роботодавця. «Майнові права на службовий твір, визначені частиною першою статті 13 цього Закону, переходять від автора до роботодавця з моменту створення службового твору...» [9]. Зауважимо, що згідно з чинним законодавством у разі створення службового твору або будь-якої його частини, незалежно від завершеності на підставі закону у роботодавця виникають виключні майнові права. Відповідно, як у автора, так і у роботодавця до створення твору права на нього відсутні, й переходити до роботодавця нема чому. А питання про зміст повноважень автора та роботодавця на службовий твір так і залишається не врегульованим. Не може не дивувати у ч. 5 ст. 14 цього законопроекту закріплення за органами державної влади права не платити авторську винагороду авторам-працівникам цих органів за відсутності договору з автором. Таке «виняткове» становище держави в особі її органів не має належного обґрунтування.

Також роботодавцям пропонується надати право на завершення творів, не завершених працівником.

Альтернативним законопроектом № 5552-1 відносини працівника та роботодавця врегульовано в ст. 14, в якій закріплено право роботодавця на зазначення його імені чи найменування поряд з іменем працівника. За роботодавцем визнається право на завершення твору, не завершеного працівником, право на внесення змін до твору [10].

Ключове питання всупереч ч. 2 та 3 ст. 429 ЦК вирішується не на користь автора. За відсутності іншої домовленості між автором і роботодавцем в останнього виникають у повному складі майнові права на використання твору будь-яким способом та виключне право дозволити використання твору іншим особам [10]. Такий «жорсткий» підхід до визначення широти повноважень, якими наділяється роботодавець, не враховує законних інтересів автора та всього різноманіття сфер реалізації результатів творчості. Автор позбавляється будь-якої можливості використовувати твір навіть у тих випадках, коли його роботодавець не має жодного інтересу в такому способі використання твору автором. З незрозумілих причин автори законопроекту № 5552-1 виключне право забороняти іншим особам використання твору чомусь виключили з числа повноважень роботодавця. На нашу думку, таке повноваження має зберігатися у складі виключних майнових прав особи, яка є набувачем виключних прав. Призначення цієї правомочності має важливе значення для суб'єктів авторського права і реалізується в тих випадках, коли правопорушення вчиняються у сфері вільного використання творів, наприклад, усупереч меті, визначеній законом для використання твору без згоди автора. Так, повідомлення про відкриття персональної виставки художника з публічним показом на телебаченні не має перетворюватися на телеекскурсію з оглядом його робіт. Право на публічний показ без згоди автора у ст. 21 Закону 2627-III обмежено метою повідомлення публіки про подію, відкриття виставки. Заборона публічного показу покликана забезпечити захист прав художника, який втратить частину відвідувачів, що реалізували свій інтерес, переглянувши телевізійний показ його картин, і, як наслідок, частину доходу. Ця правомочність може стати в нагоді у випадках надмірного цитування чужих творів, яке виходить далеко за межі як обсягу цитованого тексту, так і мети цитування, чітко визначеної законом, тому її має бути збережено в складі майнових авторських прав.

У ст. 14 законопроекту № 5552-2 [11] автори, дотримуючись поділу роботодавців на державні органи та всіх інших, торкнулися лише врегулювання питання про належність майнових прав, закріпивши їх набуття обома групами роботодавців. При цьому автори – працівники державних органів позбавлені права на договірне врегулювання відносин щодо збереження за ними прав використовувати службові твори. Питання про особливий статус державних органів у відносинах з працівниками-авторами знайшло місце з внесенням змін до ЦК Законом № 1667-IX і піднімається в багатьох законопроектах. Тут автори обмежилися лише врахуванням положень Закону № 1667-IX та закріпили за роботодавцем безумовне право на завершення незавершеного твору. Стаття 16 законопроекту № 5552-3 [12] з несуттєвими редакційними правками відтворює положення ст. 16 чинної редакції Закону № 2627-III.

Законопроект № 5552-4 [13], внесений Кабінетом Міністрів України, у ст. 14 пропонує диференційований підхід до визначення майнових прав авторів з роботодавцями органами державної влади та всіма іншими роботодавцями. У частині визначення особистих немайнових прав зберігається позиція чинного Закону № 2627-III, яка не відповідає змісту ч. 1 ст. 429 ЦК. У питанні належності майнових прав на службовий твір у ч. 2 ст. 16 законопроекту № 5552-4 у відповідності до ст. 429 ЦК закріплюється спільна належність виключних майнових прав автору й роботодавцю, що відповідає ч. 2 ст. 429 ЦК, із застереженнями про можливість іншого врегулювання цих відносин законом або договором. Третя частина до виключень, установлених законом, відносить майнові права на комп'ютерні програми та бази даних, які пропонуються за замовчуванням закріпити за роботодавцем відповідно до положень ч. 4 ст. 181 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Частина 5 цієї статті визначає особливості майнових прав на службові твори роботодавців-органів дер-

жавної влади. За органом державної влади визнаються всі майнові права на службовий твір без збереження за автором права на винагороду за відсутності договірного врегулювання відносин між автором та роботодавцем. Дбаючи про державний інтерес, автори законопроекту розуміють, що несправедливо платити за результат роботи, створення якої вже було оплачене заробітною платою працівникові. До того ж цей продукт, як правило, використовується для суспільних потреб без комерційної мети, і якимось несправедливо вимагати винагороду від роботодавця, який не розраховував на дохід від використання твору. Але чому таке становище є справедливим лише для органів влади, незрозуміло. Такі умови використання результатів творчості можуть мати місце у сфері діяльності інших роботодавців, які працюють на благо суспільства, наприклад, наймають працівників для створення і використання навчальних, розвиваючих та інших продуктів для безкоштовного поширення в суспільстві. Обговорюючи питання про статус органів державної влади у зв'язку з аналізом законопроекту № 7539, В. Коноваленко висловлював думку про те, що державні органи було б цілком достатньо наділити правом на використання службового твору на умовах надання невиключної безоплатної ліцензії на час чинності майнових авторських прав [14]. Здається, що проблема, яку намагаються вирішити шляхом закріплення за державними органами надання їм особливих майнових прав, лежить в іншій площині, в якій держава не може задовільнитися безоплатною невиключною ліцензією. Вочевидь, проблема пов'язана з використанням продукту, створеного виключно для потреб забезпечення реалізації державою своїх функцій, і такий продукт в інтересах суспільства має бути недоступним як для використання автором, так і усіма іншими особами. Мається на увазі сфера цифровізації засобів підтримання правопорядку і надання державних послуг. Але ж справа не в тім, хто виступає замовником відповідного продукту, а в його призначенні та особливих умовах використання. Дотримуючись збереження архітектури чинного закону, слід конкретні групи об'єктів, у монопольному використанні яких зацікавлена держава, з метою реалізації своїх функцій включити в перелік, визначений у ст. 10 чинного Закону, на які не поширюється авторське право, поряд із грошовими знаками, державною та іншою символікою й актами органів влади. Відповідний правовий механізм уже створений і успішно працює, і ні в кого не виникає вимог про надання авторських прав на ці об'єкти. Підсумовуючи, зауважимо, що ні один із законопроектів не наблизив вирішення проблеми, яка впродовж багатьох років описується в науковій літературі. Законотворча і наукова діяльність у цьому питанні йдуть різними дорогами і в різних напрямках.

Висновки. Потреби ринку диктують у сфері інтелектуальної власності зміни на користь інтересів комерсантів. Проте ніщо сьогодні не зобов'язує законодавчу владу України повністю позбавляти прав авторів на використання своїх творів, створених у зв'язку з виконанням трудових обов'язків. Магістральний напрям розвитку законодавства в Україні та Європі визначається поглибленням правової охорони інтересів людини. Стаття 3 Конституції України головним обов'язком держави визначає утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Кожного разу, коли ми вирішуємо «пожертвувати» її природними правами та інтересами, відібрати в неї певні блага на угоду завданням розбудови ринкових відносин і чергового «...ізму», ми рухаємося в протилежному напрямку. Сфера відносин авторів і роботодавців практично залишається не врегульованою, і конфлікти інтересів майже не проявляються на рівні судових спорів, але ми знаходимо поодинокі випадки розгляду в судах спорів між роботодавцями та авторами, які показують неналежне правове забезпечення інтересів авторів.

Питання про виникнення майнових прав у роботодавця, на нашу думку, справедливо було би врегулювати, відмовившись від ідеї про спільну належність майнових прав автору й роботодавцю, та визначитися із законодавчим розподілом майнових авторських прав між цими сторонами. Як відомо, автор є первинним суб'єктом авторських прав і набуває їх з моменту, коли матеріалізувалася генерована ним думка, ідея або образ. Загальноновизнаним є той факт, що особа, яка ініціювала процес творчості, організаційно й матеріально забезпечувала виконання та корегування поставленого завдання, вправі розраховувати на використання його результату. Відповідно, роботодавець повинен бути наділений певними правами на твір і певними обов'язками по відношенню до особи, яка виконувала творче завдання. Автор свідомо виконував роботу, спрямовану на створення твору, розумів характер діяльності роботодавця, його потреби й мету подальшого використання службового твору. Цілком можна вважати, що автор погодився на використання його твору певним чином, відповідними способами. Оскільки на відміну від матеріальних об'єктів твір може одночасно використовуватися кількома особами різними способами, роботодавцю необхідно забезпечити монопольне використання твору у сфері його діяльності. Його інтерес може бути задоволений у достатній мірі закріпленням за ним переважного права на використання твору певним способом. Але й автор має бути убезпечений від зловживання роботодавцем цим правом. Це право має бути саме переважним, оскільки автор не повинен чекати роками, чи побачить світ його творіння. Точно невідомо і дотепер, скільки творів мистецтва за часів СРСР «лягли на полицю» і були втрачені для культури, оскільки так вирішив роботодавець. Тому на рівні спеціального закону за роботодавцем має бути закріплено переважне право на використання службового твору способами, що відповідають змісту трудового договору з працівником, меті створення службового твору та характеру діяльності роботодавця на час створення твору. Закріплення такого права за

роботодавцем буде відповідати розумним очікуванням сторін трудового договору та в достатній мірі забезпечуватиме правову охорону інтересів роботодавця в конкурентному середовищі. Роботодавцю слід забезпечити юридичну можливість набувати права на використання твору іншими способами за договором з автором. Щоб забезпечити розумний компроміс із «турботою» про потреби ринку, можливо передбачити, що автор не вправі без достатніх підстав відмовити роботодавцеві в наданні дозволу на використання твору з іншою метою за умови сплати йому справедливої винагороди. Пропонується закріпити право автора вимагати від роботодавця дозвіл на використання твору в обсязі переважного майнового права, якщо останній без поважних причин не здійснює своїх прав на службовий твір. Для реалізації зазначених пропозицій з чинної редакції ст. 429 та 440 ЦК слід виключити слово «спільно» для послідовного вдосконалення законодавства в частині визначення майнових прав роботодавця і працівника на засадах їх розподілу та встановлення порядку їх здійснення. Також до ст. 16 чинної редакції Закону № 2627-III слід внести право автора на винагороду за використання твору роботодавцем у розмірі, визначеному договором або законом, та право вимагати її збільшення в разі збільшення доходів від використання твору роботодавцем. Важливо також за автором закріпити право на отримання від роботодавця інформації про способи використання службового твору та розмір отриманих доходів від його використання. Відповідно, права видавати дозволи та вимагати заборони використання службових творів пропонується закріпити за кожною зі сторін для розпоряджання правами в тому обсязі, в якому вона користується правом на використання службового твору. У ст. 16 чинного Закону слід відтворити положення ч. 1 ст. 429 ЦК України, доповнивши її абзацом із законопроекту № 5552-1 про те, що «роботодавець має право на зазначення його імені чи найменування поряд з іменем працівника, творчою працею якого створено службовий твір».

ЛІТЕРАТУРА

1. Жуков В.І. Колізії в системі законодавства України з інтелектуальної власності. *Територія інтелектуального капіталізму*. 10 березня 2014 р. URL: <https://kopovalenko.zp.ua/?p=2725> (дата звернення: 25.12.2021).
2. Коноваленко В. Службові твори: хаос витісняє правопорядок. *Дзеркало тижня*. 14 жовтня 2021 року. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/sluzhbovi-tvori-khaos-vititsnjaje-pravoporjadok.html> (дата звернення: 25.12.2021).
3. Судаков В.В. Розв'язання колізій щодо виникнення виключних майнових прав на об'єкт авторського права, який створено на замовлення роботодавця (службовий твір). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 5. С. 30–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2019_5_4 (дата звернення: 25.12.2021).
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII (перша редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/ed19931223#Text> (дата звернення: 25.12.2021).
5. Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» : Закон України від 11 липня 2001 року № 2627-III (друга редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2627-14#Text> (дата звернення: 25.12.2021).
6. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.12.2021).
7. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 04.06.2010 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>. (дата звернення: 25.12.2021).
8. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15 липня 2021 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 25.12.2021).
9. Проект закону «Про авторське право і суміжні права» від 24.05.2021 р. № 5552. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72024 (дата звернення: 25.12.2021).
10. Проект закону України «Про авторське право і суміжні права» (альтернативний) від 09.06.2021 р. № 5552-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72183 (дата звернення: 25.12.2021).
11. Проект закону України «Про авторське право і суміжні права» (альтернативний) від 09.06.2021 р. № 5552-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72186 (дата звернення: 25.12.2021).
12. Проект закону України «Про авторське право і суміжні права» (альтернативний) від 09.06.2021 р. № 5552-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72187 (дата звернення: 25.12.2021).
13. Проект закону України «Про авторське право і суміжні права» (альтернативний) від 09.06.2021 р. № 5552-4. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72188 (дата звернення: 25.12.2021).
14. Коноваленко В. Проект закона № 7539: Минное поле авторского права и смежных прав. *Украинская правда*. 12 марта 2018 г. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2018/03/12/7174257/> (дата звернення: 25.12.2021).